

Садовий Сергій Васильович
студент 5 курсу історичного факультету
Житомирський державний університет ім. Івана Франка
(науковий керівник: к. ю. н., доц. **О.П. Рудницька**)

Способи захисту права власності

Практика правовідносин у сучасному суспільстві пов'язана з постійним зіткненням його членів з відносинами власності. При цьому поведінка тих чи інших осіб може створювати загрозу для власності, суб'єктами якої вони не є. Це вимагає від держави брати на себе захист права власності, в тому числі й цивільно-правовими засобами.

Дана проблема виглядає особливо актуальною в зв'язку з процесами формування правової держави та багатоманітням форм власності в Україні. У статті 13 Конституції України записано: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» і в ст. 41 «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності».

Захист права власності - це сукупність передбачених законом цивільно-правових засобів, які, по-перше, гарантують нормальне господарське використання майна (тобто вони забезпечують захист відносин власності в їх непорушеному стані), а, по-друге, застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності, для усунення перешкод, що заважають їх нормальному функціонуванню, для відшкодування збитків, які заподіяні власнику.

Захист права власності здійснюється згідно з положеннями глави 3 ЦКУ, які застосовуються у випадку порушення всіх різновидів суб'єктивних цивільних прав та інтересів і мають характер загальних норм. Відповідні способи захисту порушених прав та інтересів власника передбачені також положеннями глави 29 ЦК, які слід визначити як спеціальні норми. Специфіка цивільно – правового захисту права власності надає можливість застосовувати способи, які забезпечують усунення перешкод у здійсненні права власності та відновлення майнового становища власника, чому не можуть у повному обсязі сприяти норми інших галузей права.

Захисту підлягають не тільки права і законні інтереси власників майна. У широкому розумінні має йтися про можливість захисту осіб, які є потенційними власниками, тобто у них із зверненням до суду лише виникне право власності. Прикладом може служити позов про визнання права власності. Застосування механізмів захисту права власності використовується й для захисту прав невластників. Так само повинні захищатися права осіб, яким майно належить на договірних підставах, тобто які перебувають із власником майна у зобов'язальних правовідносинах. Це орендарі, зберігачі, заставодержателі тощо. Крім цього, ст. 395 ЦК передбачається можливість існування інших видів речових прав, як зазначених у ній, так і таких, що можуть встановлюватися іншими законами. Положення ст. 396 ЦК визначають для особи, яка має інше речове право на чуже майно, право на захист цього права, у тому числі й від власника майна, відповідно до положень глави 29 ЦК. Найбільш ефективним і поширеним способом відновлення порушених прав та законних інтересів власника є судовий захист. Відповідачами за позовами про захист прав на речі можуть бути як незаконні

володільці (добросовісні та недобросовісні), так і сторона за відповідним договором, а також особи, які заподіяли шкоду власнику.

Захист може мати превентивний характер. Власник може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення іншою особою дій, які ще не порушили, але можуть порушити його право, або з вимогою про запобігання такому порушенню. Підставою для такого позову є передбачення власником можливості порушення свого права власності у майбутньому, а не сам факт такого порушення.

Для характеристики способів захисту права власності у правовій науці було створено чимало різних класифікацій. Одна з найпоширеніших виділяє речово-правові та зобов'язально-правові способи.

До речово-правових позовів традиційно відносять: віндикаційний позов (вимоги не володіючого власника до незаконного володільця про витребування майна); негаторний позов (вимоги власника щодо усунення порушень права власності, які не пов'язані з володінням); позов власника про визнання права власності. Відзначимо також, що ч. 2 ст. 386 Цивільного кодексу України встановлено, що власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. В Цивільному кодексі України закріплено також право на захист від порушень права власності, що можуть мати місце у майбутньому, тобто подання прогнібіторного позову.

Зобов'язально-правові способи захисту поділяються на договірні та недоговірні (позадоговірні). У договірних зобов'язаннях уповноважена особа може захистити своє право власності таким чином: примусу боржника виконати обов'язок в натурі; розірвання договору; застосування мір відповідальності, передбачених договором або законом (наприклад, повернення сторонам майна, переданого ними на виконання договору та повернення майна, переданого власником у орендне чи інше тимчасове користування). До недоговірних (позадоговірних) зобов'язань правова доктрина відносить: публічне обіцяння винагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози шкоді чужому майну, рятування здоров'я та життя іншої особи, заподіяння шкоди, створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб.

Окрім вищевказаних способів виділяють ще окрему групу так званих «спеціальних» способів захисту прав власності, які не належать ні до речово-правових, ні до зобов'язально-правових. До них відносять наступні позови: про захист прав співвласників у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісти відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав власників від неправомірного чи правомірного втручання державних та місцевих органів самоврядування та в надзвичайних ситуаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами.

Таким чином, основний напрям цивільно-правового захисту права власності полягає у використанні речово-правових способів, що забезпечують повернення майна з чужого незаконного володіння, усуненні перешкод у здійсненні права власності та застосування зобов'язально-правових способів яким притаманне відновлення майнової сфери потерпілого.

Розглянуті класифікації дають змогу проаналізувати основні способи захисту права власності, їх взаємодії і співвідношення між собою, дозволяючи зрозуміти особливості певних категорій справ, що створює підстави для пошуку більш ефективних механізмів захисту прав власності.